ПОТЕНЦІАЛ ПРАКСЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

POTENTIAL OF PRAXEOLOGICAL APPROACH IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PRIMARY CLASS TEACHERS

У статті розглянуто обґрунтування потенціалу прaxeологічного підходу в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів. Розкрито сутність прaxeології як науки, трактування науковцями змісту її завдань прaxeологічного підходу та спеціальних форм прaxeологічної роботи зі студентами. Прaxeологічний підхід до організації професійної підготовки фахівців розглядається нами як методологія оптимізації діяльності суб'єктів освітнього процесу, що передбачає такі аспекти: гносеологічний (спільна стратегія розгляду успішної діяльності з позицій генерування нового науково-професійного знання); процесуальний (зміна освітнього середовища); результативний (досягнення якості продукту). З'ясовано, що реалізація прaxeологічного підходу в навчально-виховному процесі закладів вищої освіти уможливорює формування в студентів сукупності професійно зумовлених знань, практичних умінь, що є основою успішної діяльності за рахунок свідомого вибору методів, прийомів і засобів роботи, які забезпечують результативність праці, активізують творчість, спонукають до активної творчої діяльності. На особливу увагу в професійній освіті заслуговує уявлення про структуру прaxeологічного знання, яке передбачає розгляд суб'єкта практики (людини або групи людей), мети як суб'єктивного образу майбутньої, цілеспрямованої діяльності з вибору засобів і ресурсів практики, об'єкта діяльності та її результату. Уважаємо, що в педагогіці прaxeологічна методологія стала актуальною у зв'язку з посиленням уваги до раціональної й продуктивної педагогічної діяльності в умовах ускладнення педагогічної праці та необхідності підвищення рівня її осмисленості. Доведено, що досліджуваний підхід у професійній підготовці майбутнього вчителя початкових класів дає можливість передбачати й реалізовувати нове бачення результатів цього процесу.

Ключові слова: прaxeологія, прaxeологічний підхід, педагогічна прaxeологія, профе-

сійна підготовка, майбутні вчителі початкової школи.

The article outlines the substantiation of the potential of praxeological approach in the professional training of future primary class teachers. The essence of praxeology as a science is revealed as well as examination of scientist's content and tasks of the praxeological approach and the special forms of praxeological work with students. The present article studies the praxeological approach to organising the professional training of specialists as a method of optimizing the activity of individuals in the educational process which provides the following aspects: epistemological (a common strategy of examination of a successful activity from the point of view of generating new scientific and professional knowledge); procedural (educational environment change); productive (product quality achievement). It has been found out that realizing praxeological approach in the educational process of higher education institutions enables the formation of a set of professionally predetermined knowledge, practical skills which are the basis of a successful activity at the expense of a conscious choice of methods, techniques and means of work that ensure its effectiveness, activates creativity and encourages active creativity. An understanding of the structure of the praxeological knowledge deserves a particular attention in vocational education as it foresees a review of the subject of practice (a person or a group of people), purpose as a subjective image of the future, purpose driven activity in the choice of means and resources of practice, the object of activity and its result. We believe that praxeology is relevant due to the increased attention to rational and productive pedagogical activity in the conditions of complications in the pedagogical work and the necessity to increase its significance. It is proved that research approach in professional training of future primary class teachers provides a possibility to anticipate and implement a new vision of results of this process.

Key words: praxeology, praxeological approach, pedagogical praxeology, professional training, future teachers of primary classes.

УДК 378.091.33:373.3.011.3-051
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-15-2-10>

Джанда Г.Б.,
заступник директора
з навчально-методичної роботи
Коледжу Закарпатського угорського
інституту імені Ференца Ракоці II

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Останніми роками у вітчизняній освіті відбулися глобальні зміни в змістовному, структурно-функціональному й технологічному аспектах. Така перебудова зумовлена насамперед формуванням нової філософії освіти, яка, у свою чергу, спонукає педагогічні заклади вищої освіти до пошуку шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. У контексті всієї педагогічної освіти професійній підготовці вчителів початкових класів належить особливе місце, адже початкова освіта визначена в Україні як обов'язкова фундаментальна, необхідна для подальшого життя й навчання дитини, як навчальна й виховна діяль-

ність, що органічно поєднує родинне та соціальне виховання, є максимально пристосованою до природних особливостей та індивідуальних здібностей, інтересів і потреб дитини.

У педагогічній науці виділено декілька підходів, які зробили істотний внесок у розвиток теорії і практики професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів. Такими підходами є компетентнісний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, системний, культурологічний, аксіологічний, акмеологічний тощо. Але, на наш погляд, в умовах запровадження нових стандартів освіти необхідний «свіжий» підхід, що дасть змогу реалізувати ефективність, корисність і якість передусім педа-

гогічних дій. Таким підходом вважаємо праксеологічний підхід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Актуальні проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів вивчали О. Дубасенюк, Л. Коваль, О. Комар, Л. Красюк, С. Мартиненко, З. Онишків, О. Савченко, О. Сорока, Н. Теличко, Л. Хомич та ін. Упровадження праксеологічного підходу як нової парадигми освіти, що забезпечує підготовку висококваліфікованих фахівців, є предметом теоретичних і філософських досліджень українських і зарубіжних дослідників (В. Андрущенко, В. Арутюнов, Н. Бібік, О. Веретюк, М. Верніков, Л. Губерський, Т. Домбровський, М. Євтух, Л. Комаха, Т. Котарбінський, О. Ланге, В. Поліщук, Є. Проворова, О. Савченко, В. Храмов та ін.).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз науково-теоретичних праць свідчить, що проблема комплексного дослідження теорії і практики професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах праксеологічного підходу, вивчення її сутності, структури та процесу формування готовності фахівців до педагогічної діяльності в контексті праксеології не була предметом цілісного наукового дослідження. Цей чинник негативно позначається на якості професійної підготовки студентів, які слабо володіють педагогічними вміннями раціональної організації навчально-виховної діяльності дітей молодшого шкільного віку в освітньому просторі сучасної початкової школи, не можуть самостійно приймати науково-обґрунтовані та своєчасні рішення, не виявляють належний рівень педагогічної майстерності.

Мета статті полягає в обґрунтуванні потенціалу праксеологічного підходу в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Насамперед розглянемо сутність наукової дефініції «праксеологія». Уперше поняття «праксеологія» використав французький філософ та історик А. Еспінас (1844–1922) у кінці XIX століття. Саме він запропонував ідею створення окремої наукової дисципліни про фактори підвищення ефективності й корисності дій [1, с. 13]. «Друге народження» праксеології відбулося в Києві, де Євген Слущкий у 1926 році опублікував статтю в IV томі університетського видання «Записки соціально-економічного відділу». Автор не вказує, запозичив він термін «праксеологія» чи сконструював самостійно. Однак зміст статті переконує, що йдеться про ті самі проблеми, про якусь теорію цілеспрямованої дії. Новою є триступінчаста побудова його теоретичної системи. Вищий щабель займає онтологія, за нею йде праксеологія, а на нижчому щаблі узагальнення перебуває її конкретизація – політекономія [2, с. 110].

У середині XX століття польський філософ і логік Т. Котарбінський опублікував книгу «Трактат про хорошу роботу», яка принесла йому всесвітню популярність і стала основою формування праксеологічного підходу як особливого способу аналізу та пояснення людської діяльності в аспекті її доцільності, раціональності, ефективності. Автор визначив праксеологію як загальну теорію ефективної організації діяльності, що охоплює три групи проблем: аналітичний опис, характеристику, класифікацію та систематизацію практичних дій; вивчення умов і законів, що визначають ефективність дій; вивчення генезису й розвитку різних видів діяльності, шляхів їх удосконалення та регресу, керованих силою традиції й винахідливості. Т. Котарбінський стверджував, що праксеологія є дисципліною, яка синтезує дані різних наук, що стосуються організації праці. Вона об'єднує тільки те, що можна використати для будь-якої діяльності й має загальний характер. «Праксеологія є типовою моделлю організаційної науки з нахилом на вироблення практичних порад, з асиміляцією даних із десятків наук, із систематизацією цих даних під кутом зору завдань цієї галузі діяльності» [3].

Сутність праксеології в словникових джерелах фахівці спрямовують на практичне дослідження та характеристику різних трудових навичок і прийомів, виявлення їх елементів і підготовку на цій основі різноманітних рекомендацій практичного характеру [11]. Зокрема, Філософський енциклопедичний словник визначає праксеологію як науку, яка вивчає історичні типи й види практики – раціональні форми організації людських дій, що спрямовані на зміну природи, суспільства та самої людини [12, с. 512].

Праксеологія, на думку І. Колеснікової, може дати характеристику реальних людських можливостей, визначити її об'єктивні й суб'єктивні дії, сприяти становленню ідеалів і цінностей, допомогти оптимізувати свою життєдіяльність і життєзабезпечення як в індивідуальному, так і в громадському, загальному плані. Оскільки праксеологічний підхід формує дві сторони відносин – знання й діяльність, між ними є протиріччя і єдність, які повинні обов'язково враховуватися. Сутність праксеологічного підходу (М. Вебер, Е. Вінограй, Дж. Дьюї, М. Каган, І. Колеснікова, Т. Котарбінський, К. Курода та ін.) полягає в проникненні в закономірності перетворення практики з позиції «розумної дії», що змінює дійсність і побудову діяльності на основі цих закономірностей. Цей підхід є основою для структурно-функціонального аналізу основних використовуваних педагогом у практиці «інструментів», таких як діяльність, метод, методика, технологія. Проникаючи в їх структуру, фахівець отримує додаткову можливість для рефлексії з приводу успішності чи неуспішності своїх дій [1, с. 20].

Сутність праксеологічного підходу до організації професійної підготовки фахівців полягає в пошуку, відборі та впровадженні в освітню практику різноманітних засобів, необхідних для її здійснення з позицій категорій «раціональність», «ефективність», «технологічність», «естетичність», «валеологічність». Практикологічний підхід до організації професійної підготовки фахівців розглядається нами як методологія оптимізації діяльності суб'єктів освітнього процесу, що передбачає спільну стратегію розгляду успішної діяльності з позицій генерування нового науково-професійного знання (гносеологічний аспект), зміну освітнього середовища (процесуальний аспект), досягнення якості продукту (результативний аспект). Оптимізація професійної підготовки фахівців та організація її на основі праксеологічного підходу передбачає таку взаємодію суб'єктів освітньої практики, яка змінює механізми ресурсного забезпечення цього виду діяльності й передбачає нову якість продукту, одержуваного в результаті освітнього процесу. На особливу увагу в професійній освіті заслуговує уявлення про структуру праксеологічного знання, яке передбачає розгляд суб'єкта практики (людини або групи людей), мети як суб'єктивного образу майбутньої, цілеспрямованої діяльності з вибору засобів і ресурсів практики, об'єкта діяльності та її результату.

Погоджуємося з В. Поліщук, що основним завданням праксеології є характеристика реальних людських можливостей, визначення об'єктивних і суб'єктивних дій, сприяння становленню ідеалів і цінностей особистості, оптимізація життєдіяльності й життєзабезпечення як в індивідуальному, так і суспільному контексті. У науковому пізнанні праксеологічна проблематика передбачає вивчення цілеспрямованої праксеологічної діяльності людей, спрямованої на перетворення природи й суспільства, відтворення продуктивних сил і суспільних відносин. Як ціннісно-цільовий орієнтир ефективної діяльності праксеологія висуває базове поняття «практична успішність», регулятивна й операціоналізуюча сила якого зумовлює потенціал праксеологічного підходу у вищій освіті – розширення базових понять прикладного рівня категоризації, що забезпечують ментальну сферу практичної діяльності поняттями інструментального характеру (засоби, методи, технології) [6, с. 148]. Дослідниця вважає, що використання ідей і принципів праксеології в навчально-виховному процесі закладу вищої освіти уможливіє підвищення ефективності процесу професійної підготовки, що відповідає вимогам нової освітньої парадигми й змінним соціально-економічним умовам у суспільстві. Тобто реалізація праксеологічного підходу в навчально-виховному процесі закладу вищої освіти уможливіє формування в студентів сукупності професійно зумовлених

знань, практичних умінь, що є основою успішної діяльності за рахунок свідомого вибору методів, прийомів і засобів роботи, які забезпечують результативність праці, активізують творчість, спонукають до активної творчої діяльності.

Як окремий напрям активно розвивається педагогічна праксеологія, яка є предметом дослідження М. Горчакової-Сибірської, І. Зязюна, І. Колеснікової, А. Марона, Є. Титової та ін. Основу педагогічної праксеології в професійній підготовці фахівців становлять певні логічні вимоги до організації дій у рамках педагогічного процесу, задані професійною установкою. Виконуючи функцію методологічного орієнтира, педагогічна праксеологія допомагає фахівцеві вийти на новий рівень здійснення професійної діяльності за рахунок включення його в інший тип відносин. Проаналізувавши погляди науковців, можемо стверджувати, що педагогічна праксеологія є загальною теорією педагогічної діяльності, яка розкриває її сутність, закономірності, способи досягнення ефективності й успішності діяльності педагога, є практико-орієнтованою методологічною системою, що інтегрує філософські, наукові, практичні знання в галузі педагогічної дії.

У системі професійної педагогічної освіти Л. Романовська визначає праксеологію як важливу методологічну основу для обґрунтування специфіки виконання правильних та ефективних дій майбутнього фахівця. Реалізація праксеологічного підходу базується на поєднанні основних категорій праксеології й наукових положень для уточнення сутності професійної діяльності. Предметом її вивчення є способи досягнення мети в певній діяльності, вивчення цілей і засобів вчинків, оцінювання придатності обраних засобів для досягнення мети. Це дає змогу розглядати праксеологічний підхід як специфічний спосіб аналізу та пояснення практичної діяльності людини в контексті цільовідповідності, раціональності, ефективності її дій. Практикологічний підхід інтегрується з іншими загальнонауковими підходами, оскільки передбачає цілеспрямовану професійну підготовку майбутніх фахівців з урахуванням гносеологічного підходу, що дає змогу поєднати міждисциплінарні знання, історичний досвід фахової діяльності й інноваційні підходи (комплексний та інтеграційний підходи); формування в студентів необхідних умінь і навичок виконання професійних дій, що передбачає вияв активності й апробації раціональних моделей професійної діяльності (діяльнісний підхід); на основі рефлексивного аналізу власних професійних дій (правильних і помилкових) студенти набувають теоретичного та практичного досвіду успішної діяльності (особистісний підхід); порівнюючи теоретичні та практичні моделі професійних дій, визначаючи доцільність їх використання в майбутній фаховій діяльності, сту-

денти визначають серед них найбільш цінні зразки для власного професійного становлення (аксіологічний підхід), окреслюють вершини (акмеологічний підхід) для професійного зростання [8, с. 214].

Отже, праксеологічний складник підготовки майбутнього вчителя «являє собою найважливішу змістову характеристику професійної спрямованості особистості майбутнього фахівця ... спрямовану на розвиток таких особистісних настанов, що дають кожному студенту можливість стати суб'єктом конкретної професійної діяльності, власного розвитку й зіставити свої можливості з психологічними вимогами до професії. Вона – обов'язковий компонент освітньо-професійної програми для здобуття кваліфікаційного рівня, що має на меті вироблення навичок і вмінь ефективної та якісної професійної діяльності студентів. Це складник, підсистема професійної компетентності» [4, с. 33].

Головне завдання праксеологічного підходу в процесі підготовки майбутніх учителів – вивчення й упровадження необхідного знання для здійснення ефективної діяльності, а також цінностей і змісту, цілей, дій, процедур, результатів і відповідної корекції. Реалізація праксеологічного підходу, на думку Н. Сацкова, ґрунтується на інтеграції знання й діяльності як специфічної форми активного ставлення до навколишнього середовища, змістом якого є певні зміни та перетворення, тобто вміння, цілевідповідність, дія. Дві величини – знання й ефективна діяльність – є основою праксеологічного підходу як цілеспрямованої системи сукупності принципів, що визначають загальну мету і стратегію орієнтованих праксеологічних дій і показують, як знання перетворюється в безпосередню продуктивну силу [10, с. 203]. У працях науковці (А. Малихін, Н. Олійник, Є. Проворова, В. Савіцька, О. Швець) зазначають важливі функції праксеологічного підходу в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців, а саме: системну, діяльнісну, особистісно зорієнтовану, компетентнісну, технологічну, тезаурусну. Головні функції праксеологічного підходу органічно вписуються в систему професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, уможливають взаємозв'язок об'єктивних і суб'єктивних факторів, що сприяють успіху в ефективному опануванні професійними знаннями, вміннями та навичками.

П. Самойленко визначає головні праксеологічні принципи ефективного навчання, які забезпечать якість професійної підготовки майбутніх учителів: принцип діагностичності цілей і результатів навчальної діяльності; принцип стимулювання й мотивації позитивного ставлення студентів до навчання, орієнтації на їхні потреби, запити та інтереси; принцип вибору ефективних методів, засобів і форм діяльності в процесі підготовки майбутніх учителів; принцип взаємозв'язку

етапів навчання; принцип значущості й застосування (необхідності) результатів навчання; принцип опори на створення індивідуальних умов для саморегуляції пізнавальної діяльності суб'єктів навчання [9, с. 67].

Утілення функцій праксеологічного підходу в систему професійної підготовки майбутніх учителів, на думку Є. Проворової, сприяє реалізації головних його характеристик, таких як ефективність, що передбачає досягнення планованого результату з найменшими ресурсними витратами, та результативність, що вказує на співвідношення поставленої мети й досягнутого результату. Власне ефективність досягнень і результативність засвідчують якісні показники професійної підготовки майбутніх учителів. В умовах праксеологічного підходу уможливорюється організація психолого-педагогічної, методичної діяльності майбутніх учителів з позиції результативності (відповідність окресленій меті) й доцільності; продуктивності, осмисленості й раціональності; правильності, точності, адекватності, максимального наближення до заданого зразка – норми, уникнення непередбачених наслідків і непотрібних додаткових включень; надійності, об'єктивності, послідовності [7, с. 131].

Погоджуємося з В. Майбородою, що праксеологічна підготовка є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми для здобуття кваліфікаційного рівня, що має на меті вироблення навичок і вмінь ефективної та якісної професійної діяльності студентів. Це складник, підсистема професійної компетентності. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури, використання власних підходів і досвіду роботи науковець визначає такі форми праксеологічної роботи зі студентами, як запрошення фахівців-практиків, керівників різних рівнів до викладання окремих дисциплін, спецкурсів, участі у фахових конференціях, круглих столах, диспутах, науково-практичних симпозиумах тощо; проведення комплексу робіт із вивчення потреби роботодавців у фахівцях з тієї чи іншої спеціальності; укладання середньо- (до трьох років) і довготермінових (до п'яти років) договорів про забезпечення базами практики; максимальне наближення навчальних планів і робочих навчальних програм закладів вищої освіти до вимог Європейського знанневого проекту; використання інтерактивних інноваційних технологій навчання, ділових ігор, інтегральних курсів, ідеї співробітництва, діалогу, поваги до особистості та її прав, визнання іншої точки зору; здійснення розподілу випускників за участю роботодавців тощо [4, с. 33]. Особливо важлива роль у розвитку праксеологічної підготовки, на думку В. Майбороди, належить науковій роботі студентів.

Висновки. Отже, праксеологічна спрямованість професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів збагачує навчальний процес

новими методами й технологіями, які орієнтують студентів на якісне і продуктивне виконання майбутньої діяльності за рахунок оволодіння прийомами її раціоналізації: оптимальної організації часу; раціональної роботи з навчальним матеріалом; цілеспрямованої наукової роботи; використання ефективних прийомів запам'ятовування матеріалу тощо. Праксеологічний підхід у професійній підготовці майбутнього вчителя початкових класів дає можливість передбачати й реалізовувати нове бачення результатів цього процесу – не тільки сформованість певних умінь і навичок, а й здатність і готовність особистості до практичної діяльності й вирішення різного роду професійних завдань, передбачених ключовою освітньою реформою, основні засади якої викладено в Концепції Нової української школи.

У подальших дослідженнях ми зупинимось на аналізі потенціалу праксеологічного підходу в професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи, що здобувають освіту в системі «коледж-університет».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Колесникова І.А., Титова Е.В. Педагогическая праксеология. Москва, 2005. 256 с.
2. Комаха Л.Г. Тадеуш Котарбінський як засновник праксеології. *Мультиверсум. Філософський альманах* : зб. наук. праць / гол. ред. В.В. Лях. Київ : Український центр духовної культури, 2001. Вип. 25. С. 103–111.
3. Котарбінський Т. Развитие праксиологии. *Польское обозрение*. 1962. № 12. С. 15–27.
4. Майборода В.К. Проблеми розвитку праксеологічних умінь майбутніх компетентних фахівців вищої школи України. *Вища освіта України*. 2012. № 4. С. 31–36.
5. Малихін А.О. Сутність і принципи праксеологічного підходу в методичній підготовці майбутнього вчителя технологій. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія «Педагогіка»*. Тернопіль, 2014. № 3. С. 72–77.
6. Поліщук В.А. Праксеологічний підхід як інноваційна основа вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. Вип. 32. С. 148–150.
7. Проворова Є.М. Теорія і практика методичної підготовки майбутнього вчителя музики на засадах праксеологічного підходу : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02 / Національний пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2018. 502 с.
8. Романовська Л.І. Праксеологічний підхід до підготовки майбутніх працівників соціальної сфери. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2016. Вип. 2 (39). С. 214–216.
9. Самойленко П.И. Повышение эффективности учебного процесса по физике на основе праксеологического подхода. *Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського держ. університету*. Кам'янець-Подільський. Вип. IX. С. 65–68.
10. Сацков Н.Я. Практический менеджмент. Методы и приемы деятельности руководителя. Донецк : Сталкер, 448 с.
11. Современный словарь по педагогике / сост. Е.С. Рапацевич. Минск : Современное слово, 2001. 928 с.
12. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г.С. Сковороди ; редкол. : В.І. Шинкарук (голова) та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.